

KURUNCZI GÁBOR – VARGA ÁDÁM

Gondolatok az új alaptörvényről, különös tekintettel a nemzeti hitvallásra

Bevezetés

Tekinthető-e másnak a Nemzeti hitvallás, mint tipikus preambulumnak? Mit értünk preambulumon, milyen célja van egyáltalán? Mennyiben tekinthető egyedinek a Nemzeti hitvallás, milyen vonásai jelennek meg más preambulumokban és mennyiben illeszkedik a modern alkotmány-bevezetők közé? Hogyan értékelhető a Nemzeti hitvallás az Alaptörvény R) cikk fényében, van-e kötőereje, ha van, akkor annak milyen következményei lehetnek? És vajon valóban a kötőerő határozza-e meg a hitvallás helyét a magyar jogrendszerben?

2012. január 1-én hatályba lép Magyarország 2011. április 25-én kihirdetett új Alaptörvénye, amely ettől az időponttól kezdve már a magyar jogrendszer alapja.¹ Az alaptörvény részét képezi a Nemzeti hitvallás, amely szerepét tekintve elvileg egy ünnepélyes bevezető, de sem a címe, sem pedig tartalma alapján nem illeszthető be egyértelműen a tipikus preambulumok közé.

Az elmúlt szűk egy évben rengeteg előadásban és publikációban elemezték már az alaptörvény rendelkezéseit, és a Nemzeti hitvallásról is több alkalommal értekeztek az alkotmányjoggal foglalkozó kutatók. Így azt is számtalanszor leírták már, hogy az alaptörvény miért rossz és melyik szakaszait lenne szükséges módosítani. Ezek a kritikák nagyon fontosak, és a kutatóknak ezekre fel is kell hívniuk a figyelmet. Azonban az is megfigyelhető, hogy a publikációk egy jelentős része meg sem kísérli feloldani az esetleges ellenmondásokat, sok közülük csak – tudományos vagy kevésbé tudományos igénnyel – kritizál. Mi ezek létjogosultságát nem vitatjuk, azonban álláspontunk szerint ennyi idő elteltével már érdemesebb a lehetőségekhez képest konstruktív javaslatokkal előállni, mivel 2012-ben a hatályon kívül helyezés mindenek feletti hangsúlyozása nem valódi megoldási javaslat, márpedig megoldási javaslat nélkül a tudomány véleményünk szerint öncélúvá válik.

Dolgozatunkban a preambulumok általános jellemzőiből kiindulva formai és tartalmi szempontból is elemezzük a Nemzeti hitvallást, rávilágítva annak előnyeire és problémás pontjaira egyaránt, miközben kísérletet teszünk a szövegben tapasztalható kisebb-nagyobb ellentmondások feloldására is.

¹ Alaptörvény R) cikk.

Általános jellemzők

A preambulumról általában

A preambulum kifejezés eredete a latin *preambulare* szóra vezethető vissza, melynek jelentése „elől járni”.² A preambulum két fontos funkciója a legitimálás és az integrálás, azaz az alkotmány közösség általi elfogadottságának biztosítása a közösség alapvető értékeinek ünnepléses hangsúlyozásával, valamint az értékközösség megteremtése.³ Egyfajta bevezető, előszó, melyben a jogalkotók jellemzően megjelölik a törvény célját, esetleg kitérnek a megalkotás körülményeire,⁴ azonban tartalmát tekintve nincs általános szabály, az alkotmányozó bármit beleírhat, amit fontosnak tart, lehetőleg olyasmit, amiről az feltételezhető, hogy hosszabb idő múlva is fontosnak fogja tartani.⁵

Szentpéteri Nagy Richard hasonlatával élve a preambulum úgy tartozik az alkotmányhoz, mint előszó a könyvhöz. Belőle képet kapunk a szerzőről, az alkotás körülményeiről és céljáról, de nem tekintjük többnek, mint a könyvet magát.⁶

Az alkotmányozó legfontosabb döntése a témában valójában az, hogy kíván-e egyáltalán preambulumot alkotni. Elhagyása teljesen legitim gyakorlat, az Európai Unióban vannak olyan stabil és komoly demokratikus hagyományokkal rendelkező államok, melyek alkotmányának nincs preambuluma. Az Európai Unió chartális alkotmánnyal rendelkező tagállamai közül tíz olyan állam van, amelynek nincs preambuluma,⁷ az összes európai államot tekintve pedig tizenhárom.⁸ Megjegyzendő az is, hogy a világ összes többi államát tekintve⁹ mindössze tizenégy olyan van, amelynek alkotmánya nem tartalmaz hosszabb-rövidebb bevezetőt.¹⁰ Így az is elmondható, hogy elhagyása inkább az európai államokra jellemző.¹¹

Hiánya tehát önmagában nem hátrányos, ez nem vesz el az alkotmány értékéből.¹² Éppen ezért elmondható, hogy a jogalkotónak a preambulum megalkotásával mindig valamilyen célja van, melyben el kíván mondani valamit a normaszöveg előtt, vagy éppen útmutatást akar nyújtani az érintettek számára.¹³ Általánosságban magunk is egyetértünk Paár Ádámmal, aki szerint egy preambulumtól azt várhatjuk el, hogy pontosan és világosan határozza meg azokat az alapértékeket, amelyek a közösség alapjait fektetik le, és ne álljon szemben az adott közösség történelmi, kulturális hagyományával.¹⁴

² ANTAL Attila: *A preambulum ornamentikája és közjogi ereje*. In: Antal Attila – Novák Zoltán – Szentpéteri Nagy Richard: *Az alkotmány arca. Méltányosság Politikaelemző Központ*, Budapest. 2011. 21.

³ PAÁR Ádám: *Európa preambulumai*. In: Antal Attila – Novák Zoltán – Szentpéteri Nagy Richard: *Az alkotmány arca. Méltányosság Politikaelemző Központ*, Budapest. 2011. 109.

⁴ REPUBLIKON INTÉZET: *Alkotmányos hátraarc*, http://www.republikon.hu/upload/5000175/Ri_preambulum.pdf 5. (2011. 11. 22.)

⁵ SZENTPÉTERI NAGY Richard: *A szűkebb preambulum*. In: Antal Attila – Novák Zoltán – Szentpéteri Nagy Richard: *Az alkotmány arca. Méltányosság Politikaelemző Központ*, Budapest. 2011. 48.

⁶ SZENTPÉTERI NAGY Richard: *A preambulum Istene, Beszélő* 8. évf., 7-8 (2003) 63.

⁷ Ausztria, Ciprus, Dánia, Finnország, Hollandia, Lettország, Luxemburg, Málta, Románia, Svédország.

⁸ Az előbbieken felül: Albánia, Azerbajdzsán, Norvégia.

⁹ 196 ország alkotmányát vizsgáltuk meg ebből a szempontból.

¹⁰ Ezek Ázsiában: Jemen, Katar, Malajzia, Maldív-szigetek, Szaúd-Arábia, Szingapúr; Amerikában: Mexikó, Uruguay; Afrikában: Botswana, Dzsibuti, Lesotho, Mauritius, Zimbabwe, Óceániában: Pápua Új-Guinea.

¹¹ De ezen belül is szűkül a kör, hiszen a közép-kelet európai régióban az alkotmány-bevezető megalkotásának szimbolikus jelentősége volt, mivel a függetlenségüket visszanyert államok szerették volna ezt a tényt az alkotmány előszavában is rögzíteni. REPUBLIKON INTÉZET, 2011. 6.

¹² PAÁR, 2011. 109.

¹³ ANTAL, 2011. 21.

¹⁴ PAÁR, 2011. 116.

Preambulum a cím alapján

Kézenfekvő, hogy a vizsgálatot érdemes a címmel kezdeni, hiszen ez nem a preambulum nevet viseli. Azonban Európai Unió tagállamai közül címként csak Franciaország, Németország és Portugália használja ezt a fogalmat,¹⁵ így ez önmagában még nem sokat jelentene. Ebből azt a következtetést is le lehet vonni, hogy Európában a preambulummal rendelkező alkotmányok közül túlsúlyban vannak azok, amelyeknek nincs címük¹⁶ (bár világviszonylatban ez a tendencia megfordul¹⁷). Érdekesebb azonban a helyzet, ha fordítva közelítünk a kérdéshez, és azt mondjuk, hogy egyetlen Európai Unió tagállam alkotmányának bevezetője sem visel a preambulumtól eltérő elnevezést. Ráadásul világviszonylatban is csak két ilyen állam található: a horvát alkotmány bevezetője a „Történelmi alapok”, az egyiptomi pedig a „Proklamáció” nevet viseli.

A magyar „Nemzeti hitvallás” cím tehát nem csak az Európai Unióban újdonság, de világméretű összehasonlításban sem találhatunk olyan országot, amely ilyen elnevezéssel illetné a bevezetőt. Ez azonban önmagában még nem sokat jelent.

Preambulum a terjedelem alapján

Ha első olvasatban látjuk a szöveget, akkor megállapítható, hogy meglehetősen hosszú. Ezzel nem illeszkedik az európai uniós preambulumok sorába, hiszen például az eddigi „rekorder” lengyel előszónak is több mint kétszerese, a többi ország átlagához viszonyítva pedig közel háromszorosa.¹⁹ Ennek ellenére a magyar bevezető nem sokáig állhat majd az Európai Unióban a dobogó legfelső fokán, mivel – ha kevéssel is – de a hamarosan új tagállamként csatlakozó Horvátország megelőzi majd Magyarországot. Ha az Európán kívüli országokat is figyelembe vesszük, akkor már sokkal gyakrabban találkozhatunk hosszabb bevezetőkkel, de még világviszonylatban is mindössze féltucat olyan államot tudunk felsorolni, amelynek preambuluma nagyságrendileg hasonlóan hosszú, mint Magyarországé,²⁰ és csak négy olyat, ami jelentősen meg is haladja azt. Ebben a tekintetben egyébként Irán viszi a prímet, preambulumának hossza a magyarhoz viszonyítva nagyjából négyszeres. Iránt Kína követi (kb. a Nemzeti hitvallás duplája), rajtuk kívül még Szíria és Kamerun preambuluma hosszabb jelentősen a magyarnál. Persze ezek csak számok, ezekből sem lehet messze menő következtetéseket levonni, hacsak nem azt, hogy néhány felsorolt ország alapján anynyi biztosan megállapítható, hogy a demokráciát semmiképpen sem a preambulum hosszával mérik, azok nem egyenesen arányosak egymással. Sőt!

A preambulumok tartalom szerinti csoportosításáról

A Republikon Intézet tanulmánya szerint a preambulum önmeghatározás szempontjából négy típusú lehet. Lehet történelem-centrikus (milyen történelmi eseményeket tart fontosnak?), öndefiniáló (kik vagyunk, mi jellemez minket?), jövőorientált (mit szeretnénk elérni, milyen országot építünk?) továbbá kombinált avagy kiegyensúlyozott (az előbbi három jellemző egyszerre szerepel benne). Szerintük a Nemzeti hitvallás egyértelműen történelem-

¹⁵ Továbbá a többi európai ország közül még Andorra, Bosznia-Hercegovina, Svájc és Törökország.

¹⁶ Huszonöt alkotmány áll szemben kilencel.

¹⁷ 67 ország preambuluma áll cím nélkül, míg 99 ország preambuluma rendelkezik címmel. Vizsgálatunk során a bevezető első kifejezését nem tekintettük minden esetben címnek, csak ott, ahol kifejezetten címként ki volt emelve. Ebből kifolyólag a preambulum elnevezést viszont ott is címnek tekintettük, ahol nem feltétlenül ezzel kezdődik az alkotmány szövege (pl. Németország). Az eltérő módszertan miatt vö. VARGA Csaba: Preambulumok az alkotmányi gyakorlatban. *Iustum Aequum Salutare* 4 (2010) 218-219.

¹⁹ REPUBLIKON INTÉZET, 2011. 7.

²⁰ Angola, Bahrein, Egyiptom, Észak-Korea, Horvátország, Tuvalu.

centrikusnak tekinthető, ami nem nevezhető tipikusnak, hiszen az Európai Unióban jellemzően kiegyensúlyozott, esetleg jövőorientált vagy önmeghatározó bevezetőkkal találkozhatunk.²¹

Fekete Balázs némileg más szempontokra helyezi a hangsúlyt. Szerinte azok az államok, amelyek rendelkeznek preambulummal két csoportra oszthatók: egyrészt vannak a szimbolikus bevezetővel rendelkezők, másrészt a tartalmilag gazdag, átfogó preambulumok. Az előbbi viszonylag rövid, tartalmilag kevesebb elemre épül, általában az adott állam identitásával szorosan összefüggő szimbolikus utalásokat tartalmaz (pl.: francia alkotmány bevezetője). A másik csoportba tartozó államok (pl.: Portugália, Spanyolország) preambulumai több eltérő típusú elemből épülnek fel, ezért tartalmuk szélesebb körű, összetettebb (pl.: önazonosság meghatározása, történelemhez való viszony).²²

Magunk részéről az utóbbi felosztást sokkal szerencsésebbnek tartjuk (azon belül is a második csoportba sorolnánk a Nemzeti hitvallást), ugyanis az előbbi csoportosítás a rengeteg átfedés miatt sokkal többet mond el a csoportosítást megalkotóról, mint magáról a vizsgálat tárgyáról, azaz gyakorlatilag az elemzést végző úgy csoportosítja a preambulumukat, ahogy csak szeretné. Erre példa a citált elemzésben a Nemzeti hitvallás meglehetősen sarkított besorolása is. Bár valóban igaz, hogy rengeteg benne a történelmi utalás, azonban az is megállapítható, hogy ezek nagy része nem öncélú, hanem a nemzeti identitás megalapozása a célja, azaz végső soron az öndefiníció.

A preambulum normativitása

Az R) cikk deklarálja, hogy az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja. Ez a cikk kimondja, hogy az Alaptörvényt a Nemzeti hitvallással összhangban kell értelmezni. Mit jelent ez? Egyesek szerint normatív kötőerővel ruházza fel a hitvallást, mások szerint gyenge kötőerővel rendelkező értelmezési segédlet. Lehet-e egyáltalán ilyen szerepet tulajdonítani neki?

A preambulumok normativitása vitatott. Egyes országokban a legtermészetesebb igénylással felelnek a normativitást firtató kérdésre, máshol magától értetődően utasítják el.²³ Értelmezhetjük tehát akár pusztán retorikai díszként is (semmilyen közjogi jelentőséggel nem ruházzuk fel), de tekinthetjük úgy is, hogy a benne foglaltak jogi kötőerővel bírnak (francia és a német joggyakorlat), végül köztes álláspontként lehet egyfajta értelmezési segédletet az alkotmány szövegéhez.²⁴

Vörös Imre álláspontja szerint a preambulum ritkán tartalmaz normatív tételt, azonban normatív gyakorlati, jogértelmezési jelentőségük sem kizárt.²⁵

Ezzel szemben Varga Csaba szerint még a közvetlen normatartalmú preambulumoknak is viszonylag csekély a gyakorlati jelentősége, mivel érvényesítését az alkotmányban megjelenő speciális szabályok többnyire kizárják, ugyanakkor az önálló érdemi szabályozást nyújtó preambulumok szintén hézagossá szoktak bizonyulni, vagyis közvetlenül végre nem hajthatók.²⁶

²¹ REPUBLIKON INTÉZET, 2011. 7.

²² FEKETE Balázs: *Történeti elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban*. In: Lamm Vanda – Majtényi Balázs – Pap András László (szerk.): *Preambulumok az alkotmányokban*, Complex, Budapest 2011. 36-37.

²³ FEKETE Balázs: *Preambulumok és a nyelvfilozófia, avagy a preambulumok normativitásáról másként*. *Pázmány Law Working Papers* 33 (2011) 3. <http://www.plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-33.pdf> (2011. 12. 22.)

²⁴ ANTAL, 2011. 27.

²⁵ VÖRÖS Imre: *Preambulumot az Alkotmányhoz – de miyet?* In: Lamm Vanda – Majtényi Balázs – Pap András László (szerk.): *Preambulumok az alkotmányokban*, Complex, Budapest, 2011. 23.

²⁶ VARGA Csaba, 2010. 236.

Antal Attila egyértelműen leszögezi, hogy a preambulum része az Alaptörvénynek. Bár formai értelemben jogszabály, de jogi kötőereje attól függ, hogy a preambulum szövege megjelenik-e a főszövegben. Amely része igen, annak igenis van közjogi relevanciája, de véleménye szerint konszenzus mutatkozik abban a tekintetben, hogy a preambulum nem bír kötelező erővel.²⁷

Szentpéteri Nagy Richard a probléma lényegét abban látja, hogy bár az alaptörvény normaszövege alapvetően meghatározza életünket, az alkotmány preambuluma azonban normatív hatása csak akkor van, ha szöges ellentétben áll a főszöveggel, mert az bonyolult értelmezési kérdéseket nyit meg. Szerinte azonban aggodalomra ekkor sincs ok, mivel az alkotmányos norma általában erősebb, mint az alkotmányalkotói vágy.²⁸

A vita feloldásaként köztes álláspontot foglal el Sulyok Márton és Trócsányi László, szerintük a preambulomot egyfajta értelmezési segédletnek kell tekinteni.²⁹ Míg Varga Csaba szerint a preambulumok átmenetet jelentenek a jogi és nem jogi szféra között, mivel tartalmukat többnyire olyan általános tételek képezik, amelyeket szabatos jogi nyelvre lefordítani nem lehet. Véleménye szerint ez egy kompromisszum, mert a jogalkotó jogi formában fogalmazza meg, normativitással ruházza fel ezeket, ám anélkül, hogy lehetővé tenné sajátosan jogi normaként funkcionálásukat.³⁰

Mіндеzek alapján lehet-e normatív kötőereje a Nemzeti hitvallásnak? Erre a kérdésre az egyes vitatott tárgykörök elemzését követően kísérünk meg választ adni.

Egyes problémakörök

Ahogy azt az előbb már bemutattuk, a hitvallás kétségtelenül nagyon hosszú. Önmagában ez persze nem tekinthető sem jónak, sem rossznak, de általánosságban a terjengősség, a dagályosság inkább árt az alkotmány tiszteletének, mintsem használ.³¹ Így itt is érvényes a mondás, hogy néha a kevesebb több. A terjengősségben rejlő veszélyek mellett pedig a Nemzeti hitvallás számos más elememet is tartalmaz, amelyek közjogi szempontból vitathatók. A következőkben ezekre kívánunk rámutatni.

A teljesség igénye

Számos kritika merült fel azzal kapcsolatban, hogy a hitvallás történelmileg pontatlan, más-hol hiányos.³² Elvárhatja-e bárki is azt, hogy egy alkotmány preambuluma kvázi történelemkönyvként funkcionáljon? Nyilván nem, hiszen nem ez a szerepe. A probléma itt abban látszik, hogy ez az igény Magyarországon inkább az alkotmányozó oldaláról érződött. Vagy ha ezt nem is fogadjuk el, akkor is elmondható, hogy a terjedelme miatt legalábbis felvetődik (jogosan vagy sem), hogy nyilván azért ilyen hosszú, mert mindent bele akartak írni.

Kinek a nevében szól a szöveg?

Általánosságban is megfigyelhető, hogy a szöveg néhol kissé csapzott, rendezetlen, több helyen szóhasználatában pontatlan. Ez a pontatlanság egyes helyeken értelmezési nehézséget is jelenthet. Például kinek a nevében szól a szöveg? A nemzeti hitvallás eleje szerint „mi, a magyar nemzet tagjai”, míg a vége szerint, „mi, Magyarország polgárai”. Ha mindkettő

²⁷ ANTAL, 2011. 28-29.

²⁸ SZENTPÉTERI NAGY, 2003. 63.

²⁹ SÚLYOK Márton – TRÓCSÁNYI László: *Preambulumok a magyar alkotmánytörténetben*. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 90-91.*

³⁰ VARGA Csaba, 2010. 238.

³¹ PAÁR, 2011. 116.

³² JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011. 182.

„mi” vagyunk, akkor az elég nehézé teszi az értelmezést, hiszen nem teljesen ugyanazokat az embereket fedi le a két kifejezés.³³ Több szerző is egyetért abban, hogy az Alaptörvény olyan közösségeként határozza meg a nemzetet, amelynek kötőszöve „szellemi és lelki”, tehát nem politikai, hanem kulturális. Ebben az értelmezésben pedig szerintük a közösségbe nem tartoznak bele a nemzetiségek, a határon túli magyarok azonban igen.³⁴ Zétényi Zolt szerint a nemzethez tartozás több, mint állampolgárság, szülőhely vagy anyanyelvi közösség, mivel lelki közösséget, meggyőződést, erkölcsi kapocs meglétét fejezi ki.³⁵

A „nemzet” és „polgár” fogalom közti ellentét feloldásáról Zlinszky János viszont azt mondja, hogy a nemzet politikai fogalom. Álláspontja szerint a magyar állam polgárai tartoznak a szuverén magyar nemzethez, s mivel ma – legalább is potenciálisan, várományként – minden magyar állampolgár megkülönböztetés nélkül beleszólhat a közügyekbe, tehát a magyar állam minden polgára tagja egyúttal a magyar nemzetnek.³⁶

Álláspontunk szerint ennek a két fogalomnak az együttes használata – éppen az eltérő értelmezési lehetőségek miatt – lehetséges, de nem biztos, hogy szerencsés. Illetve a szöveg tartalmát és szellemiségét tekintve lehet értelme a kettős szóhasználatnak is, de akkor viszont talán nem úgy, hogy mindkettő „mi” vagyunk.

Értéksemlegesség

Sok kritika éri az Nemzeti hitvallást amiatt, hogy nem értéksemleges, vagy legalábbis a különböző értékek nem azonos súllyal jelennek meg benne. A kritikák nagy része főleg arra irányul, hogy a keresztény értékek túlsúlyban vannak, ami miatt a nem keresztények és az ateisták nem tudnak vele azonosulni.³⁷ Egyesek odáig is elmennek, hogy szerintük történelemképe anakronisztikus keresztény-nemzeti giccs, az ország nem jobboldali része számára elfogadhatatlan, és a jobboldal egy részéből is feszengést vált ki.³⁸ Chronowski Nóra és szerzőtársai például azon az állásponton vannak, hogy a preambulumban foglalt szöveg csupán megnevezését tekintve nemzeti hitvallás, mivel tartalmilag politikai nyilatkozat. Szerintük a 2011 végéig hatályos Alkotmány preambuluma sikerebb műnek tekinthető átmenetisége ellenére, mert olyan objektív értékeket sorakoztat fel, amelyek következnek a demokratikus alkotmányfejlődésből és a társadalom tagjai számára elfogadhatók.³⁹

De egyáltalán mit takar az értéksemlegesség egy alkotmányban? Vagy amennyiben jellegeből adódóan nem lehet értéksemleges (ahogy ezt például Jakab András állítja), akkor hogyan biztosíthatók a különböző értékek azonos megjelenítése?

Ádám Antal teszi fel a kérdést, hogy van-e határa az alkotmányi értékek által lehetővé tett értékluralitásnak. E kérdés igenlő megválaszolása szerinte nyilvánvaló, mely maga után vonja a határ meghúzásának feladatát.⁴⁰ Álláspontja szerint az alkotmányban meghatározott értékek a jogi normatív értékek élén helyezkednek el, így mindenki köteles ezeket tiszteletben tartani.⁴¹

³³ Uo. 185.

³⁴ FLECK Zoltán et al.: Vélemény Magyarország Alaptörvényéről. *Fundamentum* 1 (2011) 63.

³⁵ ZÉTÉNYI Zolt: *A történeti alkotmány: Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarorszáért Kulturális Egyesület, Budapest, 2009. 41.

³⁶ ZLINSZKY János: *Tudjátok-e, mi a bazu?* In: HAJAS Barnabás – SCHANDA Balázs (szerk.): *Formatori Iuris Publici*. Szent István Társulat, Budapest, 2006. 599-600.

³⁷ JAKAB, 2011. 181.

³⁸ FLECK et al., 2011. 64.

³⁹ CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – KOCSIS Miklós: *Mozzaiok, azaz milyen értelmezési kérdéseket vehet fel az alaptörvény?* In: DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Magyarország új alkotmányossága*. PTE ÁJK, Pécs, 2011. 47.

⁴⁰ ÁDÁM Antal: Az alkotmányi értékek értelmezéséről, *JURA* 2 (2010) 116.

⁴¹ Uo. 115.

Véleményünk szerint egy alkotmány sem lehet független attól a történelmi, kulturális és politikai közegtől, amelyben keletkezett. Ha ezeket a hatásokat mesterségesen megpróbálnánk mindenáron kiegyenlíteni, azzal nem az értéksemlégeséget vagy a különböző értékek kiegyensúlyozottságát érjük el, hanem az értéknélküliséget. Lehet persze egy mondatos preambulomot írni, lehet azt kiüresíteni is, lehet bizonyos kényes kérdéseket nemes egyszerűséggel kihagyni, de ez egyrészt legalábbis a történelmi, kulturális örökségben való válogatás, rosszabb esetben azt is mondhatnánk, hogy a történelmünk egy részének megtagadása lenne. Ez pedig összességében nem biztos, hogy a nagyobb társadalmi elfogadáshoz vezet, lehet, hogy sokkal inkább ahhoz, hogy szinte senki sem tud majd azonosulni az alkotmánnyal. Viszont azzal is egyetértünk, hogy kerülni kell a nagy vitát kiváltó, véleményes értékek taglalását, mivel az alkotmányi értékek társadalmi elfogadottságának kiterjedtsége és mértéke is hozzájárul az alkotmányos intézményrendszer legitímálásához.⁴²

Álláspontunk szerint egy alkotmánnyal szemben ebből a szempontból egyetlen elvárás fogalmazható meg: azonos jogokat biztosítson azoknak is, akiknek az értékrendje eltér a többségitől. Ezt Szentpéteri Nagy Richard egy személetes példa képében fogalmazza meg, mely szerint: „Ha a nem hívó felnőtt ember olyan családnak a tagja, amelyben a családfő húsvétkor áldást mond az ünnepi asztalnál, az ima ideje alatt elgondolkozhat a világ folyásán vagy a legutóbbi futballeredményeken, vagy amin akar, de nincs oka úgy érezni, hogy nem tagja a családnak, amennyiben senki sem kényszeríti, hogy mormolja a zsolozsmát, ha esze ágában sincs.”⁴³

Ez nem jelenti azt, hogy az alkotmányozó válogathat az értékek közül és például a keresztény értékrend egyes elemeit azért hangsúlyozhassa, mert statisztikai alapon esetleg ez lenne a legszimpatikusabb az embereknek. De a kulturális és történelmi hagyományoktól nem lehet elszakadni. Ez olyan, mint a karácsony vagy a húsvét. Munkaszüneti napok, de nem azért mert az állam letette voksát a keresztény értékek mellett, hanem azért, mert vallástól függetlenül is elfogadottá váltak, ezeket az állam a vallási tartalom nélkül is védi. Igen, ez az, amire Antall József azt mondta annak idején, hogy Európában még az ateista is keresztény.⁴⁴ Minden egyéb értelmezés véleményünk szerint túlzás. Ráadásul (bár a görög vagy az ír alkotmány preambulumát talán nem lehetne párhuzamba állítani a magyaréval) még a német alaptörvény is így kezdődik: „Isten és ember előtti felelőssége tudatában”, míg a svájci úgy, hogy: „A mindenható Isten nevében!”

Álláspontunk szerint tehát az ilyen kritikák (főleg, ha eljutunk odáig, hogy a „hitvallás” kifejezés kirekeszti-e a nem vallásosokat) nem tudományos alapú ellenvetések, ezekre a tudomány nem azért nem tud választ adni, mert vállalhatatlan lenne, hanem azért mert nincs tudományos válasz. Nem tudományos kérdésekre csak nem tudományos választ lehet adni.

Persze nyilvánvaló, hogy ennek belátásához az álláspontjával esetlegesen kisebbségben maradóknak szükségük van némi toleranciára.⁴⁵

A történeti alkotmány szerepe

Sok kritika éri a Nemzeti hitvallást történeti alkotmányunk jelentőségének erőteljes hangsúlyozása miatt.⁴⁶

⁴² Uo. 115.

⁴³ SZENTPÉTERI NAGY, 2003. 65.

⁴⁴ Vö. JAKAB, 2011. 181.

⁴⁵ Szentpéteri Nagy Richard szerint az nem tolerancia, ha eltűröm azt, ami számomra közömbös. Azt nevezhetjük toleranciának, ha fontossága ellenére fogadom el, hogy másnak más róla a véleménye. (SZENTPÉTERI NAGY, 2003. 65.)

⁴⁶ Lásd: JAKAB, 2011. 184.

Mindenekelőtt, dióhéjban fontos megemlíteni, hogy mit is takar a történelmi alkotmány kifejezés. Zétényi Zsolt megfogalmazásában a magyar történelmi alkotmány sarkalatos törvények és a hozzájuk kapcsolódó szokásjog együttese, háttérben a magyar történelem és kultúra eseményeivel, történéseivel a politikai nemzetet jellemző nézetek és magatartásmódok, beállítódások együttesével.⁴⁷ Tóth Zoltán József szerint a történelmi alkotmány, a Szent Korona-tan (amely azon belül a megosztott politikai hatalom alkotmányos garanciáit jelenti) és annak közjogi intézményei tartalmilag és formailag változhattak az évszázadok során, de azok közjogi jellege, eredete, sok tekintetben nemcsak a keresztény államalapítás, hanem a honfoglalás időszakáig visszamenőleg kiolvasható.⁴⁸ Magyarországnak 1949-ig ténylegesen történelmi alkotmánya volt.^{49 50}

Az Alaptörvény megalkotása során egyértelmű alkotmányozói szándék volt a visszatérés a történelmi alkotmány által kijelölt útra. Azonban nem egyszerű dolog megcsinálni azt, amit a Mátyás királyról szóló meséből ismerünk, azaz, hogy hozzon is ajándékot az alkotmányozó, meg ne is. Persze, a legkönnyebb azt mondani, hogy az egész csak szimbolikus jelentőségű, hiszen egy egzakt felsorolás nélkül azt sem tudhatjuk, hogy mi tartozik bele a történelmi alkotmányunk vívmányainak sorába. De a kérdés nem ilyen egyszerű, ugyanúgy, ahogy az egész Nemzeti hitvallással kapcsolatban sem. Hiszen az Alapvetés R) cikke azt is kifejezésre juttatja, hogy az Alaptörvényt történelmi alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni. Most akkor ezt hogy értsük? Elő kell venni a birtokviták eldöntésénél végső soron az ősiségről szóló törvényt? Nyilván nem. A kérdés ennél sokkal összetettebb. Ezért sem tudunk mit kezdeni azokkal a véleményekkel, amelyek folyamatosan csak azt sulykolják, hogy nem tudható, hogy pontosan mi tartozik a vívmányok közé, és hogy mi lesz a sorsa azoknak a negatív előjelű vívmányoknak, amelyek nem alkalmasak arra, hogy az értelmezés alapjául szolgáljanak.⁵¹ Nem lehet ezen a ponton megragadni, mert ez a kérdés olyan fokú leegyszerűsítése, mely történelmi alkotmányunkat pusztán jogszabályok halmazának tekintti.

Zétényi Zsolt szerint a történelmi alkotmány értékes alapjaira ráépíthető egy olyan folytatás, sarkalatos törvények sorozata, amely megfelel a történelmi alkotmány hagyományának és lelkiségének, de tartalmilag megfelel a mai kor igényeinek.⁵² Azt is megfogalmazza, hogy a történelmi alkotmány visszatérését nem elegendő pusztán kinyilatkoztatni. Az ötven éves megszakítás törést jelent a közjogi szokásokban, az illegitim szabályokat nem lehet visszamenőlegesen megváltoztatni, de a súlyos igazságtalanságokat megalapozó törvényeket meg kell semmisíteni.⁵³

Varga Zs. András megítélése szerint a történelmi alkotmány évszázadokon át alkalmas volt arra, hogy a jelentősen változó külső paraméterek ellenére olyan stabil keretet adjon, amelyen belül, és amelyre alapozva fennmaradt Magyarország. A cél tehát a jövőre nézve is Magyarország állami kereteinek meghatározása, függetlenül a külső változásoktól.⁵⁴ Nem mulasztja el megemlíteni, hogy Zlinszky János és Zétényi Zsolt is levezette, hogy a magyar

⁴⁷ ZÉTÉNYI, 2009. 98.

⁴⁸ TÓTH ZOLTÁN JÓZSEF: *Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig: adalékok a Szent Korona-eszme történetéhez*. Szent István Társulat, Budapest, 2007. 302.

⁴⁹ ZÉTÉNYI, 2009. 34.

⁵⁰ A magyar történelmi alkotmányosságnak a történelmi jogban és a Szent Korona-tanban gyökerező, abból levezetett tételeiről lásd: ZÉTÉNYI, 2009. 188-192.

⁵¹ Vö. CHRONOWSKI – DRINÓCZI – KOCSIS, 2011. 48.

⁵² ZÉTÉNYI, 2009. 86.

⁵³ Uo. 193.

⁵⁴ VARGA Zs. András: A mag-alkotmány védelmében. *Pázmány Law Working Papers* 5 (2011/2) <http://www.plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-02.pdf> (2011. 12. 22.)

jogállamiság a történeti alkotmányban gyökerezik, a 1949 utáni időszakban a történeti alkotmány elvetése a jog és a jogállam tudatos elvetését jelentette. Ezt a problémát oldotta meg az alkotmányozó rendkívül újszerűen, amikor az Alaptörvényt ilyen szokatlan módon ágyazta be a történeti alkotmányba, így oldva fel a történeti kontra chartális alkotmány dilemmát.⁵⁵

Álláspontunk szerint Magyarország identitását kell tehát megtalálni, ami a Szent Koronában és a történeti alkotmányban keresendő. Nem a konkrét jogszabályhelyeknek kell hangsúlyosnak lenniük, hanem annak a szellemiségnek, amely áthatja történeti alkotmányunkat. Ehhez pedig nem kell normatív kötőerő, csak a nemzet jól felfogott érdekének szem előtt tartása.

Érvénytelenség

Nehéz a helyzet akkor, amikor azt próbájuk megválaszolni, hogy mit jelent az, hogy nem ismerjük el történeti alkotmányunk idegen hatalmak általi felfüggesztését, és ebből levezetve kinyilvánítjuk, hogy az 1949-es kommunista alkotmány érvénytelen. Nem hatálytalan, érvénytelen. Azért ezek súlyos szavak.

Tény, hogy Magyarországnak 1949 és 1989 között oktrojált és egyben fiktív alkotmánya volt, amelyet az önkényuralom erőltetett rá a társadalomra, s amelynek számos esetben szóvirágyszerű tételeit látszat szerint sem érvényesítette, nem tartotta meg.⁵⁶ Azonban, ha kinyilvánítjuk, hogy ez érvénytelen, akkor érvénytelenek az az alapján alkotott törvények, az összes abban az időben kötött házasság vagy a Magyarország által kötött nemzetközi szerződések is? És ha az önrendelkezés csak 1990. május 2-án állt helyre, akkor érvénytelen a 1989-es alkotmánymódosítás is, ez alapján ma sincs érvényes alkotmány, végső soron így az alaptörvényt sem legitim módon alkották meg?

Annak ellenére, hogy a rendszerváltáskor minden javítandó részt átírtak az alkotmányban, akkor is egy a pártállamtól örökölt alkotmányt kellett elfogadni.⁵⁷ Így nem világos az sem, hogy az 1990 utáni alkotmányos berendezkedést már legitimnek tekinthetjük-e. Lehetséges erre nemleges választ adni?

Nyilvánvaló, hogy a nemleges válasz jogbiztonsági szempontból nem vállalható fel. Különösen annak fényében tűnik átgondolatlanak, hogy eközben a záró rendelkezések között ott csúfoskodik az, hogy az Alaptörvényt az Országgyűlés az 1949. évi XX. törvény alapján fogadta el. Ha valamit, akkor ezt tényleg felesleges volt beleírni, hiszen ez enélkül is nyilvánvaló lenne.

De akkor hogyan oldható fel ez az ellentét? Chronowski Nóra és szerzőtársai úgy vélik, hogy maga a preambulum kísérli meg feloldani ezt a problémát, amikor 1990. május 2-át jelöli meg az új demokrácia kezdetének. Ezzel az alkotmányozó szerintük annak a lehetőségét kívánta kizárni, hogy az érvénytelenség idézett kinyilvánítása azt is jelentse: a 2011-ben 21 éves alkotmánybírószági gyakorlat is zárójelbe kerül.⁵⁸ Ez azonban az 1990 előtti helyzetet nem magyarázza. Sőt, rá is világítanak arra, hogy ha az önrendelkezés 1990. május 2-án állt vissza, de eközben az a rendelkezés, amely alapján az Alaptörvényt elfogadták, 1989-ben került bele az alkotmányba, akkor végső soron az a rendelkezés, amire az alkotmányozó hatalom magát alapozza, akkor született, amikor nem volt állami önrendelkezés.⁵⁹

⁵⁵ VARGA Zs. András: *Igazságszolgáltatás és (köz)igazgatás*. In: Kubovicsné Borbély Anett – Téglási András – Virányi András (szerk.): *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt*. Országgyűlés, Budapest, 2011. 129-130.

⁵⁶ ZÉTÉNYI, 2009. 34.

⁵⁷ HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Az értékhányos rendszerváltás*, *Fundamentum* 1 (2003) 62.

⁵⁸ CHRONOWSKI – DRINÓCZI – KOCSIS, 2011. 48-49.

⁵⁹ Uo. 49.

Varga Zs. András az ellentmondás részbeni, az 1989 utánra vonatkozó feloldását más úton vezeti le. Szerinte nem lehet kizárni, hogy de facto alapnormaként tiszteletben tartsuk a hatályos Alkotmány 1990 utáni szövegváltozásait, emiatt kellett figyelembe venni az alaptörvény megalkotásakor, de ez anélkül is nyilvánvaló lenne, hogy külön hivatkoznánk rá a záró rendelkezések között.⁶⁰

Viszont álláspontunk szerint – az előző gondolatmenethez hasonlóan – ez a kitétel sem oldja fel az 1989 előtti ellentmondást, amit csak úgy érhetünk el, ha elismerjük, hogy a Nemzeti hitvallásnak nem lehet normatív kötőereje. Mert ha lenne, akkor az egész Alaptörvény értelmét veszítené.

Összegzés

Nemzeti hitvallás. Tipikus preambulum? Újító bevezető? Normatív tartalommal rendelkező előszó? Az előzőekben bemutatott formai és tartalmi jellemzőkkel ezekre a kérdésekre kerestük a válaszokat. Láthattuk, hogy a tudományos álláspontok igen eltérőek. Mondhatnánk ezek alapján azt is, hogy ez az egész problémakör csak vihar egy pohár vízben, hiszen a Nemzeti hitvallásnak nincs is valódi jelentősége, de akár azt is állíthatnánk, hogy a hitvallás normatív kötőerővel rendelkezik. Ami bizonyos (és erre Schanda Balázs hívja fel a figyelmet), hogy mivel az új alkotmány elfogadását leginkább szimbolikus szempontok indokolták, így a preambulum és az Alkotmány nyelvezete sem másodlagos kérdés.⁶¹ Emiatt formai és tartalmi szempontból is elemeztük a szöveget, nem megelégedve arról sem, hogy az alkotmányozás elsősorban mégiscsak politikai döntés, amely során a tudományos eredmények hasznosítása szerencsés, de nem törvényszerű.⁶² Ebből az következik, hogy nem biztos, hogy a hitvallás minden egyes kijelentése komoly tudományos tartalmat hordoz.

Formai szempontból megállapítottuk, hogy annak ellenére, hogy az alaptörvény bevezetője nevében és hosszában is különlegesnek számít Európában, ebből még nem lehet komoly következtetéseket levonni. Tartalmi szempontból a legfontosabbnak tartott, a legtöbbet vitatott, a legtöbb problémát magában hordozó kérdéseket igyekeztük összegyűjteni és lehetőségeinkhez képest megválaszolni.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a Nemzeti hitvallás egyes részeinek normatív tartalommal való felruházása súlyos következményekkel járhat, azonban úgy véljük, hogy – ahogyan azt az R) cikk is meghatározza – a preambulum inkább egyfajta értelmezési segédlet lehet. Azonban arra is igyekeztünk rámutatni, hogy a Nemzeti hitvallás igazi szerepe talán nem is abban áll, hogy van-e valódi normatív tartalma, hanem abban, hogy talán sikerül betöltenie azt az űrt, amit – Horkay Hörcher Ferenc szavaival élve – az értékhiányos rendszerváltás⁶³ hagyott maga mögött.

Ezáltal pedig úgy véljük, hogy a Nemzeti hitvallás normatív kötőerő hiányában és néhány valóban félreérthető hiba ellenére is meg fogja találni hosszú távon a helyét a magyar alkotmányos berendezkedésben.

⁶⁰ VARGA Zs. András: *Igazságszolgáltatás* [...], 2011. 129-130.

⁶¹ SCHANDA Balázs: Alkotmányozás – Felelősség és lehetőség keskeny ösvényén. *Iustum Aequum Salutare* 4 (2010) 20.

⁶² CHRONOWSKI – DRINÓCZI – KOCSIS, 2011. 45.

⁶³ HORKAY HÖRCHER, 2003. 62-72.

GÁBOR KURUNCZI – ÁDÁM VARGA

Gedanken über das neue grundgesetz, angesichts des nationalen glaubensbekenntnisses

(Zusammenfassung)

Am 1. Januar 2012 wird das neue Grundgesetz Ungarns – das von diesem Zeitpunkt an als Fundament des ungarischen Rechtssystems gilt – in Kraft treten. Die nach deutschem Muster auf Grundgesetz umbenannte Verfassung beginnt mit dem sogenannten „Nationalen Glaubensbekenntnis“. In unserem Aufsatz konzentrieren wir auf diese feierliche Einleitung (Präambel) des Grundgesetzes und untersuchen wir es nach den folgenden Fragen:

Was versteht man unter einer Präambel in der rechtswissenschaftlichen Literatur und welche Merkmale kennzeichnen sie? Kann man das Nationale Glaubensbekenntnis als eine typische Präambel interpretieren? Inwiefern zeigt es originelle Elemente auf und inwiefern beinhaltet es schon in anderen Verfassungen übliche Formulierungen? Besitzt sie rechtliche Bindungskraft anhand Artikel R) laut Grundgesetz und falls ja, welche Nachwirkungen folgen daraus? Ist es die rechtliche Bindungskraft, die die Position des Glaubensbekenntnisses im ungarischen Rechtssystem bestimmt?

Um diese Fragen beantworten zu können analysieren wir in unserem Aufsatz das Nationale Glaubensbekenntnis nach formellen und inhaltlichen Kriterien. Wir streben danach die Vor- und Nachteile des Glaubensbekenntnisses zu erleuchten und versuchen inzwischen die auftauchenden Widersprüche zu klären.

Laut der formellen Betrachtung unterscheidet sich die Einleitung des Grundgesetzes deutlich von den europäischen Präambeln sowohl in ihrem Namen, als auch in ihrem Umfang, da sie viel länger ist. Aber allein auf diese Beobachtungen basierend könnte man nicht viele Folgerungen ziehen. Viel wichtiger erscheinen daher die inhaltlichen Aspekte, von denen wir die meist umstrittene Fragen sammelten und entsprechend unserer Möglichkeiten beantworten versuchten. Wir untersuchen deshalb, wen die Verfasser unter „wir“ verstehen könnten und inhaltlich wie detailliert der Text des Glaubensbekenntnisses formuliert wurde. Weiterhin analysieren wir die Kritiken, die sich mit dem Mangel an ideologischer Neutralität befassen, Unklarheiten bezüglich der Rolle der geschichtlichen Verfassung und Fragen im Zusammenhang mit der „Ungültigkeitsdeklaration“ der kommunistischen Verfassung.

Wir können feststellen: falls bestimmte Teile des Nationalen Glaubensbekenntnisses normative Kraft besäßen, würden diese wahrscheinlich schwerwiegenden Konsequenzen haben. Aber es steht mehr oder weniger fest, dass das Nationale Glaubensbekenntnis als eine Präambel keine normative Kraft erlangen, sondern nur beim Interpretieren als ein Hilfsmittel dienen wird. Außerdem weisen wir in unserem Aufsatz darauf hin, dass der eigentliche Stellenwert des Glaubensbekenntnisses nicht darin liegt, ob es normativ ist oder nicht, sondern, dass es vielleicht die „Lücke“ ausfüllen könnte, die nach der Wende bestehen blieb.

Zusammenfassend sind wir der Ansicht, dass trotz der Frage der Bindungskraft und trotz einiger missverständlichen Fehler das Nationale Glaubensbekenntnis in der ferneren Zukunft seine Position in der konstitutionellen Einrichtung finden wird